

О.В. МОРОЗ, доктор економічних наук, професор
Р.В. ЛОГОША, доктор економічних наук, доцент
О.Г. ПІДВАЛЬНА, кандидат економічних наук, доцент

Опис моделі еквівалентності ринкового обміну на прикладі ринку овочевої продукції України

Мета статті - узагальнити та формалізувати модель еквівалентності ринкового обміну на ринку овочевої продукції в Україні.

Методика дослідження. У процесі дослідження використано методологію аналізу стану ринку через критерій і показники еквівалентності ринкового обміну, запропоновано відповідну методіку обрахунку зазначених показників. Крім цього, застосовано загальнонаукові методи дослідження, такі як діалектичні (пізнання процесів і явищ), монографічний (аналіз еволюції наукових поглядів українських та іноземних учених щодо проблем розвитку ринкового обміну в сільському господарстві), емпіричний (стосовно комплексної оцінки сучасного стану ринку овочевої продукції в Україні), порівняльного аналізу (визначено проблеми й цілі еквівалентності ринкового обміну у державах-членах ЄС та в Україні), абстрактно-логічний та ін.

Результати дослідження. У процесі вивчення питань еквівалентності ринкового обміну на ринку овочевої продукції в Україні та на прикладі відповідних ринків низки інших країн доведено, що національний ринок перебуває у стані маргінального, що виражається як у значно нижчих цінах на овочеву продукцію, так і купівельної спроможності населення. З цього обґрунтовано еталонність найбільш ефективно функціонуючих ринків, а також причини дисфункцій національного ринку.

Елементи наукової новизни. Набули подальшого розвитку теоретичні положення загальної теорії ринку в аспекті еквівалентності ринкового обміну, де в основу авторської позиції покладено кількісні і відносні показники (співвідношення цін на споріднений товар, купівельна спроможність населення окремої країни) еквівалентності ринкового обміну, що дали змогу оцінити ефективність/досконалість ринків однієї і тієї ж продукції різних економічних систем. Такий підхід дозволяє оцінювати як стан окремих ринків, так і ієрархічність галузевих ринків світової економічної системи за критерієм ефективності їхнього функціонування.

Практична значущість. Запропонований підхід має прикладне значення передусім з огляду на можливість надати більш достовірну інформацію про стан окремих ринків, на основі чого можливе коректне розроблення управлінських заходів та прийняття рішень іншого змісту (інвестиційного наприклад) щодо даного ринку. Бенефіціарами такої інформації виступають представники регулятивних органів, а також учасники ринкових відносин, що є реципієнтами до функціонування даного ринку. Табл.: 5. Рис.: 1. Бібліогр.: 24.

Ключові слова: еквівалентність; обмін; ринок; овочева продукція; досконалість ринку; ефективність ринку.

Мороз Олег Васильович - доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту, маркетингу та економіки, Вінницький національний технічний університет (м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95)

E-mail: Ovmoroz@ukr.net

Логоша Роман Васильович - доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу та аграрного бізнесу, Вінницький національний аграрний університет (м. Вінниця, вул. Сонячна, 3)

E-mail: Lrv@vsau.vin.ua

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-6462-5083>

Підвальна Оксана Григорівна - кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту, Вінницький національний аграрний університет (м. Вінниця, вул. Сонячна, 3)

E-mail: Np070101@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-8779-5867>

Постановка проблеми. Реформування аграрного сектору України зумовило кардинальні зміни економічної системи. Одним із важливих аспектів подальшого вдосконалення економічних відносин в аграрному секторі

є вирішення проблем еквівалентності ринкового обміну. В ринковій економіці обмін благами, ресурсами, інформацією є основною формою взаємозв'язку між суб'єктами аграрного ринку. Саме обмін являє собою головний важіль функціонування ринкового механізму, що забезпечує перерозподіл доданих

© О.В. Мороз, Р.В. Логоша, О.Г. Підвальна, 2018

вартостей між учасниками процесу товарообміну. Від умов обміну безпосередньо залежать можливості виробника сільськогосподарської продукції відновлювати виробництво, а також кількісне та якісне задоволення потреб споживачів. Саме в обміні відбуваються визнання результатів виробництва, порівняння з потребами та результатами діяльності інших суб'єктів ринку.

Механізм формування ціни - найбільш проблемне питання на шляху розвитку та розширення національного аграрного ринку. Зокрема, основною проблемою залишається нееквівалентність ринкового обміну та диспропорція цін, оскільки механізм ціноутворення повинен функціонувати таким чином, щоб не допустити дисбалансу у цінах між сільським господарством та іншими галузями. Тому важливим етапом розвитку галузей сільського господарства є створення умов регулювання аграрного ринку через встановлення еквівалентних цін, що відповідають розміру живої та уречевленої праці і тим самим забезпечувати розширене відтворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема встановлення об'єктивних основ ринкового обміну (оптимальних мінових пропорцій) і водночас самостійне та фундаментальне питання визначення вартості товарів розглядалися в працях філософів стародавнього світу, класиків економічної науки до сучасних економістів. Образну та влучну оцінку проблемам пропорційного ринкового обміну свого часу надали Дж. Кейнс, Д. Рікардо, Дж. Робінсон, А. Сміт, Е. Чемберлін, назвавши їх «основним питанням» політичної економії [1, 8, 14, 15]. На переконання дослідників, проблеми об'єктивності та стійкості пропорцій обміну виявилися важливішими для економічної теорії, ніж питання про первинність свідомості в теорії філософії.

Проблемами еквівалентності ринкового обміну та диспропорцій цін в аграрному секторі займалися такі відомі вчені, як М. Я. Дем'яненко [10], В.Я. Месель-Веселяк [1, 10], Б.Й. Пасхавер [15], Г.М. Підлісецький [10], П.Т. Саблук [1, 10], О.М. Шпичак [21] та ін. Разом із тим низка проблем, пов'язаних з еквівалентністю ринкового обміну та диспропорціями цін, у сучасних умовах ринкових трансформацій аграрного сектору потребують подальшого дослідження.

Мета статті - узагальнити та формалізувати модель еквівалентності ринкового обміну на ринку овочевої продукції в Україні.

Виклад основних результатів дослідження. Під еквівалентністю ринкового обміну розуміють емпіричне відображення основних інформаційних показників, що можуть бути індикаторами такої еквівалентності стосовно якихось конкретних, сегментно споріднених (за товаром) ринків. Такими показниками є ціни на одні і ті ж товари та заробітні плати (платоспроможність населення) в різних країнах. Еквівалентний ринковий обмін досягається як ефект вирівнювання основних показників у зазначеному порівнянні. Під нееквівалентністю, відповідно, розуміють явище порушення такого співвідношення або ж наявність суттєвих відмінностей між різними ринками.

Методологічна роль характеристик еквівалентності та нееквівалентності вбачається у наступному: оцінювання ефективності/досконалості ринків однієї і тієї ж продукції різних економічних систем, що є диференційованими за національними межами, необхідно здійснювати за сукупністю кількісних і відносних показників, які надають уяву про: 1) співвідношення цін на споріднений товар; 2) купівельну спроможність населення даної країни. При цьому індексне зіставлення цих значень являє собою універсальну характеристику досліджуваного ринку порівняно з певним аналогом ринку, що визнаний як ідеальний об'єкт. Оцінювання зазначеного і дозволяє визначити досконалість якогось ринку. Такий підхід вважаємо методологічно коректним відносно ринків товарів масового споживання, які мало різняться у різних країнах. В інших випадках постає питання коректного співвідношення таких товарів - наприклад, авто вітчизняного і зарубіжного виробництва тощо.

Гіпотеза такої методології будувалася на припущенні, що у реальному економічному середовищі ринки різних країн і економічних систем, навіть за достатньо високого рівня економічного лібералізму, через сукупність причин перебувають у різному стані, що може бути визначене кількісно. Це відбиває стан горизонтальної ієрархії ринків за їхньою ефективністю, а також повсюдну складну - багатокomпонентну - модель еволюції різних ринків. Додаткова аргументація щодо об'єктивності методології дослідження ринків

за критерієм еквівалентності ринкового обміну може бути здійснена у такому вигляді.

Зазначена логіка диференціації ринків будувалася історично на припущенні А. Сміта [18] про визначальну роль неспостережуваних функцій ринку (так званої «невидимої руки»), які А. Курно визначав як здатності - за вільних відносин між покупцями і продавцями - цін на ті самі товари «легко й швидко вимірюватися» (*кін. цит.*) [7, с. 135-147], а з точки зору Д. Рікардо [17, с. 361] - бути підставою для формування найбільш ефективної структури національної економіки у масштабах світового ринкового обміну, коли факт економічної свободи визначає вирівнювання цін врешті-решт. При цьому А. Маршалл визначив як критерій самовдосконалення ринку здатність «...в певний проміжок часу сплачувати за той самий товар однакову ціну» (*кін. цит.*) [13, с. 795]. Подібна здатність, як уже зазначалося, Дж. Міллем [24, с. 99], Ф. Броделем [5, с. 35] та іншими, була віднесена до однієї з основних характеристик ринку капіталістичного типу.

Водночас універсальність «невидимої руки» та принципу вільної конкуренції у реальному економічному середовищі, на основі якого така універсальність і досягається, ставилися під сумнів неодноразово різними методологічними школами - Дж. Кейнсом [9], Я. Корнаї [11], Дж. Робінсон [2], Е. Чемберліном та ін. Характерним є термін, залучений В. Железновим [7, с. 144] із цього приводу - «штучні перепони» для ринку; іншим аналогом означення подібних факторів є варіант Я. Корнаї [11, с. 329] - так звані «успадковані несприятливі умови» ринку. Іншим, принципово відмінним підходом до констатації часто визначальної ролі політичних та економічних факторів - так званих естрактивних інститутів (таких, що дозволяють правлячій еліті керувати економікою країни задля власної вигоди у занепаді націй, національних економік та ринків) - можна вважати точку зору Д. Аджемоглу та Дж. Робінсон [2].

У процесі аналізування реального функціонування ринків та ринкових обмінів, що є похідними від стану таких ринків, це означає необхідність врахування таких неекономічних факторів як додаткових чинників ціноутворень.

При цьому численними авторами, наприклад Ф. Броделем [5], І. Валлерстайном [6],

В. Железновим [7], М. Кемпбеллом та Б. Стенлі [12] та іншими було акцентовано увагу на тому, що ринок в якийсь історичний проміжок часу не є сформованою субстанцією, а передусім еволюціонуючим інститутом, який постійно змінюється. Такі зміни, зауважимо, відбуваються у більшою чи меншою мірою ефективно функціонуючих економічних системах і країнах, тобто до ринків навіть в економічно розвинутих країнах можуть бути претензії з боку його учасників, суспільства тощо. Така критика формується на фоні можливих негативних ефектів зменшення функціональності ринків до гіпертрофованого стану як масового явища через згасання конкуренції та функції максимізації суспільного ефекту від функціонування ринку, несправедливий чи нераціональний розподіл благ, невиправдану нерівність доходів, необґрунтовану низьку зайнятість, завищені ціни і т. под.

На фоні такої динаміки слід виходити також із припущення, що капіталістичний ринок не є єдиним чи переважаючим в якійсь системі або країні: опис зазначеного ефекту підпадає під термін «пунктирного капіталізму» [5, с. 413], а також розглянутих теорій Ш. Фур'є [22], В. Зомбарта [8], Р. Арона [4] та ін.

Саме на основі вищезазначеного було обґрунтовано специфіку методології у контексті розгляду ринку через його діалектичність, багатоаспектність, ієрархічність. І саме на основі цього було обґрунтовано тезу про ефект масового підпорядкування у сучасній світовій економіці ринків менш ефективних економічних систем з боку більш досконалих ринків. Таке підпорядкування і означає ефект нееквівалентного обміну, який визначає сутність процесу. Знову ж таки, роль відповідної методології полягає у наданні нової аргументації про те, що наявні на даний момент недосконалі/неефективні ринки окремих національних економік повинні вдосконалюватися у напрямі зменшення такого підпорядкування через зменшення нееквівалентності ринкових обмінів. Розвиток ринків через таке зменшення має багатоаспектний позитивний ефект для всіх учасників ринкових відносин окремої недосконалої національної економіки. Таким чином, універсальна функція репрезентативного ринку передбачає вирівнювання цін, але лише у довгостроковому періоді та за досягнення умови досконалості даного рин-

ку. Обґрунтування моделі досягнення такого стану є основою для відповідної управлінської задачі щодо цього ринку.

Отже, явище еквівалентності ринкового обміну потребує методологічного та методичного опису, оцінювання, моделювання.

Так, методика визначення рівня еквівалентності окремого ринку передбачає наступний алгоритм визначення:

1) ідеального параметра стосовно досліджуваного ринку (з цією метою обрано ринок овочевої продукції економічно розвинутих країн світу - США, Німеччини, ринок яких було визнано як умовно досконалий, а також для відносного порівняння ринки Польщі, Молдови, Еквадору);

2) «споживчого кошика» даного ринку продукції;

3) порівняльних цін кошика та його відносна фіксація щодо платоспроможності населення відповідної країни;

4) відносних індексних показників, які надають уяву про рівень еквівалентності ринкового обміну в досліджуваних об'єктах.

Принципами такої методики є наступні:

1) принцип фіксації показників на чітко визначений період у різних економічних системах (у проведеному дослідженні таким було обрано дату на 1 листопада 2017 р.);

2) принцип аналізування порівняльних даних (споживчий кошик визначався за показником фізіологічних норм споживання овочів);

3) принцип цінового співвідношення у споживанні, де до 20% припадає на продукцію за мінімальними, близько 70% - за середніми та 10% - за максимальними цінами.

Акцентуація чіткої дати аналізування була викликана значними відмінностями, що спостерігаються у часі. Так, за даними сайтів ринків оптової торгівлі [3] України та Польщі, ціни на овочі у вересні та листопаді 2017 р. відрізнялися дуже істотно, причому не тільки за рівнем цін, а й у співвідношенні щодо окремих культур та країн. Зокрема, у вересні ціни на низку овочевої продукції у Польщі були нижчими аніж в Україні, тоді як у листопаді цього взагалі не спостерігалось; на будь-який період сезону споживання можна навести подібні відмінності. Тому аналізування доцільне на будь-яку, але чітко визначену для всіх досліджуваних ринків дату.

Принцип цінового співвідношення важливий з огляду на значні відмінності між цінами на один і той же вид продукції, який час-

то досягає 100% і більше. Це простежувалося і на оптових ринках, і у роздрібній торгівлі. Крім того, необхідно обрахувати єдиний показник споживання окремого кошика. У середньому по Україні різниця між мінімальними та максимальними цінами на овочі становила за одержаними даними 2,3 рази. Тому виходили із припущення, що співвідношення 20%: 70%: 10% є правильним для будь-яких країн; подібна точка зору наведена у роботах з маркетингу, наприклад у [16].

Прикінцевими показниками оцінювання еквівалентності ринкового обміну (ЕРО) запропоновано наступні:

1. *Індекс ринкового обміну (ІНРО)* - встановлюється стосовно кожної окремої країни і кожного окремого ринку (у досліджуваному випадку - овочевої продукції). Згаданий індекс є результируючим показником у процесі аналізування ЕРО за співвідношенням цін та заробітної плати в окремих країнах. Математично являє собою відношення вартості споживчого кошика до середнього рівня заробітної плати, де позитивна динаміка пов'язується із зменшенням кінцевих даних, і навпаки.

2. *Індекс еквівалентності ринкового обміну (ІНЕРО)* - розраховується від ідеального значення - параметра якоїсь обраної країни як еталона, де ІНРО приймається за (1,0), а стосовно досліджуваного ринку - як відносної частки від цього значення. Позитивна динаміка пов'язується із збільшенням даних щодо досліджуваного ринку, і навпаки.

Зазначена методика може бути реалізована наступним чином. Так, при визначенні споживчого кошика виходили із рекомендованих в Україні і ФАО даних щодо фізіологічного рівня споживання овочів (табл. 1-2), а саме - 161,0 кг на душу населення щорічно у зазначеному співвідношенні між різними культурами. Тобто, цей показник був прийнятний як універсальний за будь-яких умов.

За подібного аналізу необхідно акцентувати увагу на особливостях споживання овочів у різних країнах та на динаміці у часі по Україні. Так, за статистичними даними (табл. 2-3), упродовж 1990-2010 рр. в Україні спостерігалася значна динаміка рівня споживання овочів, де його усталене зростання припало на період від 2000 р. і до останнього часу, досягнувши фізіологічно раціональних норм, починаючи з 2011 р. Криза 90-х років, як можна зазначити, відбувалася на фоні істотного зменшення згаданого показника.

1. Річна норма фізіологічного обґрунтованого споживання овочів на душу населення

Продукт	Кількість, кг	Від загальної кількості, %
Усього овочів	161,0	100,0
У тому числі:		
томати	39,0	24,2
огірки	15,5	9,6
часник	5,25	3,3
цибуля	5,25	3,3
капуста білоголова	30,0	18,6
капуста цвітна, брюссельська та ін.	11,6	7,2
морква	15,5	9,6
буряки столові	7,0	4,3
редиска, редька	1,6	1,0
перець солодкий	7,0	4,3
баклажани	3,3	2,1
кабачки, патисони	3,3	2,1
горох овочевий	3,3	2,1
кукурудза цукрова	3,7	2,3
шпинат, щавель	1,6	1,0
салат	2,9	1,8
інші овочі	5,2	3,2

Джерело: Сформовано на основі [20].

2. Споживання основних продуктів харчування в Україні з розрахунку на одну особу за рік, кг

Продукти	Мінімальна норма*	Раціональна норма**	Рік***				
			1990	2000	2005	2010	2016
М'ясо і м'ясопродукти	52	80	68,0	32,8	39,2	52,0	51,4
Молоко і молокопродукти	341	380	373,0	199,1	225,6	206,4	209,5
Яйця, шт.	231	290	272,0	166	238,0	290	267
Хліб і хлібопродукти	94	101	141,0	124,9	123,5	111,3	101,0
Картопля	96	124	131,0	135,4	135,6	128,9	139,8
Овочі й баштанні	105	161	103,0	101,7	120,2	143,5	163,7
Плоди, ягоди, виноград	68	90	47,0	29,3	37,1	48,0	49,7
Риба і рибні продукти	12	20	18,0	8,4	14,4	14,5	9,6
Цукор	32	38	50,0	36,8	38,1	37,1	33,3
Олія	8	13	12,0	9,4	13,5	14,8	11,7

* Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 14.04.2000 р. № 56.

** За термінологією МОЗ України «Орієнтовний набір продовольчої сировини і харчових продуктів для забезпечення у середньому на душу населення на 2005-2015 рр.».

*** Баланс та споживання основних продуктів харчування населення України: [19].

Джерело: Сформовано на основі [19].

Аналіз структури виробництва та споживання овочів в Україні впродовж 1990-2016 рр. (табл. 3) підтверджує визначену вище тезу

про негативну динаміку показників у 90-х роках та позитивну - від початку 2000-х.

3. Динаміка виробництва та споживання овочевої продукції в Україні

Показник	Роки										
	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Виробництво, млн т	7,5	6,3	6,2	7,6	8,9	10,6	10,8	10,7	10,3	9,8	10,0
Зміна запасів на кінець року, тис. т	132	100	201	196	-22	514	458	-13	183	-213	-100
Імпорт, тис. т	17	41	29	100	311	285	213	237	225	95	115
Усього ресурсів, млн т	7,3	6,3	6,0	7,5	9,2	10,2	10,5	10,9	10,3	10,1	10,2
Експорт, тис. т	145	194	30	150	335	303	346	379	294	212	268

Витрачено на корм, тис. т	721	755	728	1214	1337	1473	1568	1747	1620	1564	1591
Витрачено на посадку, тис. т	73	68	86	90	118	126	127	130	117	110	115
Втрати, тис. т	231	322	177	393	835	991	1077	1231	1223	1203	1209
Фонд споживання	6,1	5,0	5,0	5,7	6,6	7,4	7,5	7,4	7,0	6,9	7,0
у розрахунку на 1 особу, кг	119,7	96,7	102	120,2	143,5	162,8	163,4	163,3	163,2	160,8	164,4

Джерело: Сформовано на основі [19].

У контексті розгляду проблеми слід враховувати особливості національного споживання овочів. Так, на 2016 р. за даними FAO [23], таке споживання щорічно становило в Україні 164,4 кг, у Молдові - 175,0, у Польщі - 195,0, у Німеччині - 225,0, у США - 240,0 кг на душу населення (табл. 4). Очевидно, зростання у такій послідовності індексу достатності споживання овочів від 1,02 до 1,49 в. од. є непрямим свідченням досконалості цього ринку. Так само слід сприймати як економічний успіх окремого ринку зростання цього індексу в Україні від початку ринкових реформ майже удвічі.

Оцінювання вартості споживчого кошика та купівельної спроможності населення у різних країнах засвідчило, що національні економіки стосовно реалізації власних ринків овочевої продукції відрізняються більш

ніж істотно. По-перше, як уже зазначалося, інтенсивністю споживання овочів, на що вказує діапазон коливань індикатора достатності майже у 1,5 раза; по-друге, купівельною спроможністю населення, яка різнилася по вказаних країнах більше ніж у 20 разів; по-третє, цінами на овочі, які підвищуються у міру зростання показника заробітної плати, але у значно менших пропорціях - лише у 2,5 раза. Звідси можна пояснити й істотні відмінності між показниками *Ipo* - по згаданих країнах цей діапазон становив 12,3 до 1,5 в. од., або більш ніж у 8 разів. Слід зазначити можливість групування країн за показником *Ipo*: так, його значення щодо економічно розвинутих країн світу (США, Німеччини, Польщі) знаходилися в межах 1,5-2,4 в. од., тоді як інших (Еквадор, Молдова, Україна) - від 8,8 до 12,3 в. од.

4. Споживчий овочевий кошик у країнах світу

Показник	Україна	Молдова	Еквадор	Польща	Німеччина	США
Індикатор достатності	1,02	1,08	1,11	1,21	1,39	1,49
Середній рівень заробітної плати, дол. США	175,0	260,0	350,0	1536,0	2820,0	3563,0
Ціна реалізації овочевого кошика, дол. США*	$\frac{117-215^{**}}{180^{***}}$	$\frac{121-248^{**}}{202^{***}}$	$\frac{146-323^{**}}{257^{***}}$	$\frac{169-409^{**}}{301^{***}}$	$\frac{207-516^{**}}{378^{***}}$	$\frac{258-602^{**}}{450^{***}}$
<i>Ipo</i> в. од.****	12,3	9,3	8,8	2,4	1,6	1,5

*На 1.11.2017 р., овочевий кошик - 161,0 кг згідно з даними таблиці, що відрізняється від реального споживання овочів у цих країнах (за індексом достатності).

**Діапазон цін від мінімальних до максимальних.

***Середня ціна, що була обрана для подальших розрахунків, обраховувалася згідно з наведеною вище структурою споживання за різними цінами.

****Індекс ринкового обміну, розраховувався за формулою: середня ціна овочевого кошика/щорічна середня заробітна плата.

Джерело: Розраховано відповідно до запропонованої методики обрахунку *Ipo* та на основі [19, 23].

Якщо розглядати ринок овочевої продукції США як найбільш досконалий з досліджуваних за критерієм співвідношення цін та купівельної спроможності населення, то тоді результати обчислення рівня еквівалентності ринкового обміну різних країн мо-

жуть бути представлені наступним чином (табл. 5). Знову, як і щодо *Ipo*, можна спостерігати різкий розподіл показників між двома групами країн, де відповідні ринки Польщі та Німеччини наближаються до еталонного рівня, тоді як ринки України, Мол-

дови, Еквадору - становлять лише 12-17% від ідеальних параметрів.

Слід підкреслити, що вітчизняний ринок овочевої продукції не є винятком: аналогічні диспропорції мають місце і щодо інших по-

зицій, наприклад, м'ясної та молочної продукції. Зауважимо, що за запропонованої методики аналоговий ринок (де $IEPo = 1,00$ в. од.) може належати різним країнам.

5. Індекс еквівалентності ринкового обміну різних країн

Продукція	Країна					
	Україна	Молдова	Еквадор	Польща	Німеччина	США
Овочева <i>IEPo</i> , в. од.	0,12	0,16	0,17	0,70	0,94	1,00
М'ясна <i>IEPo</i> , в. од.	0,17	0,22	0,43	0,72	1,00	0,96
Молочна <i>IEPo</i> , в. од.	0,15	0,19	0,29	0,75	0,98	1,00

Джерело: Результати авторських досліджень.

Таким чином, незважаючи на відносно величезні у світовому масштабі обсяги виробництва овочів в Україні, у тому числі імпортний потенціал галузі, загалом національний ринок овочевої продукції перебуває у стані маргінального. Це виражається як у значно нижчих цінах на продукцію, так і купівельної спроможності населення. Тобто вітчизняний ринок на порядок поступається за досконалістю перед еталонним, тому є недосконалим і неефективним загалом. При цьому, головною причиною зазначеного після формування ринкової економіки в Україні в цілому від початку 2000-х років є політичні, правильніше - політекономічні, а не економічні фактори. Саме ця обставина, а не собівартість, конкурентоспроможність чи якість вітчизняної продукції становить проблему досліджуваного ринку.

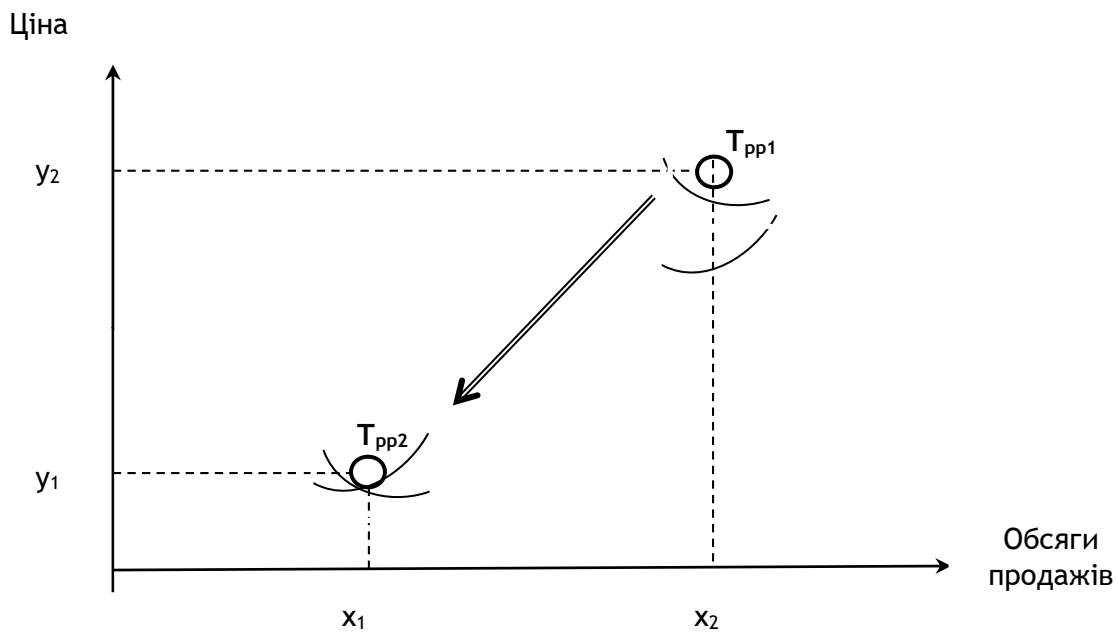
Звідси, перспективи останнього полягають у максимальній інтеграції до світового ринку саме за показниками цін та заробітних плат. Разом із тим зміни можуть реалізовуватися лише у межах двох відповідних векторів: 1) зростання цін на овочеву продукцію (за даними на 2017 р.) - приблизно у 2,3-2,5 раза; 2) заробітних плат (за тією ж часовою інтерпретацією) - у 20 разів. І якщо зростання цін регулюватиметься економічними механізмами в міру посилення інтеграції вітчизняного ринку до світового, то позитивна динаміка заробітних плат уявляється, як вже зазначалося, переважно політичним процесом, який відбуватиметься у

безпосередній координації з універсальними ринковими законами та відповідними економічними механізмами.

Наскільки подібні пропозиції кореспондуються з історичними прикладами? Посилаємося на так званий «парадокс Кене», описаний у [5, с. 137-140], згідно з яким ще у XVIII ст. було зроблено висновок, що «... достаток і дорожнеча - це багатство» (*кін. цит.*) [14, с. 138]. Таким чином, макроекономічне зростання може бути усталено досягнуто за умови максимізації: 1) цін; 2) вартості ринку, що здатний задовольнити потреби найповнішим чином; 3) зростання доходів (заробітних плат). Стверджуємо, що ці умови логічно узгоджені у згаданому вище «законі ринків».

Отже, еквівалентність ринкового обміну у зазначеній інтерпретації можна віднести до безпосередніх ефектоутворюючих факторів ефективності ринку. На нашу думку, щодо неефективних ринків механізм його дії дозволяє розглядати такий як додатковий фактор ціноутворення, формуючи за особливим сценарієм додаткову цінову надбавку (рис.).

Відповідно на такому неефективному ринку ціни є нижчими, проте і вартість ринку індексно - ще меншою. Тобто пропорції (x) будуть значно більшими аніж зменшення ціни (y): на рисунку це відображено більшим діапазоном зменшення значень обсягів продажу (x) на відрізках (x_2-x_1) та зростання значень цін (y) (y_2-y_1).

T_{pp1} - точка ринкової рівноваги за трьома факторами ціноутворення А. Маршалла;

T_{pp2} - точка ринкової рівноваги, скоригована впливом фактора нееквівалентності ринкового обміну на неефективних ринках порівняно з ефективними.

Інтерпретація додаткових факторів ціноутворення, зумовлених нееквівалентністю ринкового обміну на неефективних галузевих ринках у порівнянні з більш ефективними аналогами

Джерело: Авторські дослідження на основі теорії ціноутворення А. Маршалла.

В основі зазначеного ефекту (названий авторами «уявним парадоксом нижчих цін») знаходиться не закон ринків, а політичний, рентний зміст ситуації окремого недосконалого ринку, коли ціни на такому ринку будуть нижчими, вартість ринку - ще нижчою, однак - відносно купівельної спроможності населення еквівалентність ринкового обміну буде істотно нижчою. Звідси на ефективніших ринках - на фоні значно (або істотно) вищих цін - вартість ринку (попит і пропозиція) буде значно більшою за зростання вигоди для всіх учасників ринкових відносин.

Висновки. Індустріальний тип ринку аграрної продукції, демонструючи тривалий період високу результативність і ефективність окремих показників, тим не менше має істотні обмеження свого потенціалу. Це проявляється в першу чергу через відсутність дієвих механізмів екологічної безпеки, соціального захисту, обґрунтованого розподілу доданої вартості за соціальними, а відтак у тривалій перспективі - і економічними

критеріями; результатом зазначеного є олігархізація значної частини цього ринку, витіснення малого бізнесу, негативна за своїм функціональним впливом цінова політика, обмеження обсягів виробництва, якості продукції, а також доданої вартості на ринках за загального зниження рівня продовольчої безпеки у світовій економічній системі. Як підсумок зазначених обмежень та ризиків, для ринку овочевої продукції України це проявляється у нееквівалентному ринковому обміні, невивіреному практично для всіх реципієнтів національної системи ринкових координат. Звідси - і необхідність переходу до ринку постіндустріального типу. Постіндустріальне тлумачення ефективності моделі ринку передбачає максимізацію вигоди для всіх учасників ринку, низки соціально-економічних показників (кількості робочих місць) прибутковості, максимального задоволення потреб.

Перспективи подальших досліджень полягають у вирішенні управлінської задачі переходу до постіндустріального ринку.

Список бібліографічних посилань

1. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / М. В. Присяжнюк, М. В. Зубець, П. Т. Саблук [та ін.] ; за ред. М. В. Присяжнюка, М. В. Зубця, П. Т. Саблука, В. Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова. Київ : ННЦ ІАЕ, 2011. 1008 с.
2. *Аджемоглу Д., Робинсон Дж. А.* Почему одни страны богатые, а другие бедные. Просихождение власти, процветания и нищеты. Москва : АСТ, 2016. 693 с.
3. Аналітика. URL : <https://info.shuvar.com/analytics>.
4. Арон Р. Воображаемые марксизмы. Москва : Либликом, 2012. 384 с.
5. Бродель Ф. Материальная цивилизация, экономика и капитализм: XV-XVIII вв. Т. 3. Москва : Мир, 1992. С. 550.
6. *Валлерстайн И.* Анализ мировых систем и ситуация в современном мире / пер. с англ. Санкт-Петербург : Унив. кн., 2001. 416 с.
7. Железнов В. Я. Очерки политической экономии: рынок / сост. А. А. Чухно. Киев : Україна, 1995. С. 135-147.
8. Зомбарт В. Современный капитализм. Т. 2. Теория капиталистического развития. Москва : И. Н. Кушнерев и Ко, 1904. VI. 487 с.
9. Кейнс Дж. Трактат про грошову реформу. Загальна теорія зайнятості, відсотку та грошей. Київ : Либідь, 1999. 190 с.
10. Концепція ціноутворення на сільськогосподарську продукцію / [П. Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк, М. Я. Дем'яненко, Г. М. Підлісецький, М. М. Федоров, О. Г. Шпикуняк, Ю. П. Воскобийник, О. В. Овсянніков, В. П. Саблук, Л. М. Пархоменко]. *Економіка АПК*. 2008. № 1. С. 3-20.
11. Корнаи Я. Путь к свободной экономике. Москва : Экономика, 1990. 429 с.
12. Кэмпбелл Р. М., Стенли Л. Б. Экономикс: принципы, проблемы и политика : учебник / пер. с англ. 17-е изд. Москва : ИНФРА-М, 2009. XXVIII. 915 с.
13. Маршалл А. Принципы экономической науки: в 3 т. Москва : Прогресс-Универс, 1993. 1076 с.
14. Основи економічної теорії : підручник / Чухно А. А., Єщенко П. С., Климко Г. Н. та ін. ; за ред. А. А. Чухна. Київ : Виц. шк., 2001. 606 с.
15. Пасхвер Б. И. Аграрное ценообразование: требования и возможности совершенствования. *Економіка АПК*. 2011. № 2. С. 147-150.
16. Писаренко В. Маркетинг овочевої продукції (методичні та практичні аспекти) : монографія. Полтава : Говоров С. В., 2008. 304 с.
17. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения: Избранное / пер. с англ. П. Ключин. Москва : Эксмо, 2007. 960 с.
18. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. Москва: Соцэкгиз, 1962. 684 с.
19. Статистичний щорічник за 2016 р. / під заг. керівн. Ю. М. Остапчука. Київ : Держстат України, 2017. 139 с.
20. Фізіологічні норми споживання за Українського науково-дослідного інституту харчування. URL : <http://undih.pat.ua/emitents>.
21. Шпичак О. М. Теоретико-методологічні аспекти ціноутворення на сільськогосподарську продукцію. *Економіка АПК*. 2012. № 8. С. 3-10.
22. Щербенко Е. Фур'є Шарль. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламент. вид-во, 2011. С. 757.
23. FAOSTAT. URL : <http://www.fao.org/faostat/en>.
24. Mill J. S. Collected Works of John Stuart Mill. Vol. 10. Essays on Ethics, Religion, and Society/edited by John M. Robson. London: Routledge and Kegan Paul. 1979. P. 413.

References

1. Prysiazhniuk, M.V., Zubets, M.V., Sabluk, P.T., et al. (2011). *Ahrarnyi sektor ekonomiky Ukrainy (stan i perspektyvy rozvytku) [Agrarian sector of the economy of Ukraine (state and prospects of development)]*. M.V. Prysiazhniuk, M.V. Zubets, P.T. Sabluk, V.Ya. Mesel-Veseliak, M.M. Fedorov (Eds.). Kyiv: NNTs IAE [In Ukrainian].
2. Adzhemoglu, D. & Robinson, Dzh.A. (2016). *Pochemu odni strany bogate, a drugie bednye. Prosihozhenie vlasti, procvetanja i nishhety [Why some countries are rich and others are poor. Proceeding power, prosperity and poverty]*. Moscow: AST [In Russian].
3. *Analytika [Analytics]*. Retrieved from: <https://info.shuvar.com/analytics> [In Ukrainian].
4. Aron, R. (2012). *Voobrazhaemye marksizmy [Imaginary marxisms]*. Moscow: Librokom [In Russian].
5. Brodel, F. (1992). *Materialnaja civilizacija, jekonomika i kapitalizm: XV- XVIII vv. [Material civilization, economy and capitalism: XV - XVIII centuries]*. (Vol. 3). Moscow: Mir [In Russia].
6. Vallerstajin, I. (2001). *Analiz mirovyh sistem i situacija v sovremennom mire [Analysis of world systems and the situation in the modern world]*. (Trans.). Sankt-Peterburg: Univ [In Russia].
7. Zhelezynov, V.Ja. (1995). *Ocherki politicheskoy jekonomii: rynek [Essays on political economy: market]*. A.A. Chuhno (Ed.). Kyiv: Ukraina [In Russia].
8. Zombart, V. (1904). *Sovremennyj kapitalizm. Teorija kapitalisticheskogo razvitiya [Modern capitalism. The theory of capitalist development]*. (Vol. 2). Moscow: I.N. Kushnerev i Ko [In Russian].
9. Kejn, Dzh. (1999). *Traktat pro groshovu reformu. Zagalna teorija zajnatosti, vidsotku ta groshej [Treatise on monetary reform. General theory of employment, interest and money]*. Kyiv: Libid [In Ukrainian].
10. Sabluk, P.T., Mesel-Veseliak, V.Ya., Demianenko, M.Ya., Pidlisetskyi, H.M., Fedorov, M.M., Shpykuliak, O.H., et al. (2008). *Kontseptsiiia tsinoutvorennia na silskohospodarsku produktsiiu [Concept of pricing for agricultural products]*. *Ekonomika APK*, 1, pp. 3-20 [In Ukrainian].
11. Kornai, Ja. (1990). *Put k svobodnoj jekonomike [The way to a free economy]*. Moscow: Jekonomika [In Russian].
12. Kjempebell, R.M. & Stenli, L.B. (2009). *Jekonomiks: principy, problemy i politika: uchebnik [Economics: principles, problems and policies: textbook]*. (Trans.). Moscow: INFRA-M [In Russian].
13. Marshall, A. (1993). *Principy jekonomicheskoy nauki: v 3 t. [Principles of economic science: 3 Vols.]*. Moscow: Progress-Univers [In Russian].
14. Chukhno, A.A., Yeshchenko, P.S., Klymko, H.N., et al. (2001). *Osnovy ekonomichnoi teorii: pidruchnyk [Fundamentals of economic theory: textbook]*. A.A. Chukhno (Ed.). Kyiv: Vyshch. shk. [In Ukrainian].
15. Pashaver, B.Y. (2011). *Ahrarnoe tsenoobrazovanye: trebovanya y vozmozhnosty sovershenstvovanya [Agrarian pricing: requirements and possibilities of improvement]*. *Ekonomika APK*, 2, pp. 147-150 [In Ukrainian].
16. Pysarenko, V. (2008). *Marketynh ovochevoi produktsii (metodychni ta praktychni aspekty): monohrafiia [Marketing of vegetable products (methodical and practical aspects): monograph]*. Poltava: Hovorov S.V. [In Ukrainian].
17. Rikardo, D. (2007). *Nachala politicheskoy jekonomii i nalogovogo oblozhenija: izbrannoe [The beginning of political economy and taxation: favorites]*. P. Kljuhin (Trans.). Moscow: Jeksmo [In Russian].
18. Smit, A. (1962). *Issledovanie o prirode i prichinah bagatstva narodov [The study of the nature and causes of wealth of peoples]*. Moscow: Socjkgiz [In Russian].
19. Ostapchuk, Yu.M. (Ed.) (2017). *Statystychnyi shchorichnyk za 2016 r. [Statistical yearbook for 2016]*. Kyiv: Derzhkomstat Ukrainy [In Ukrainian].
20. *Fiziolohichni normy spozhyvannia za Ukrainkoho naukovo-doslidnoho instytutu kharchuvannia [Physiological norms of consumption according to the Ukrainian Research Institute of Nutrition]*. Retrieved from: <http://undih.pat.ua/emitents> [In Ukrainian].

21. Shpychak, O.M. (2012). Teoretyko-metodolohichni aspekty tsinoutvorennia na silskohospodarsku produktsiiu [Theoretical and methodological aspects of pricing for agricultural products]. *Ekonomika APK*, 8, pp. 3-10 [In Ukrainian].

22. Shherbenko, E. & Furie, Sh. (2011). *Politichna encyklopedija [Political Encyclopaedia]*. Ju. Levenec, Ju. Shapoval, et al. (Eds.). Kyiv: Parlament. vid-vo [In Ukrainian].

23. Faostat. Retrieved from: <http://www.fao.org/faostat/en> [In English].

24. Mill, J.S. (1979). *Collected works of John Stuart Mill. Vol. 10. Essays on ethics, religion, and society*. J.M. Robson (Ed.). London: Routledge and Kegan Paul [In English].

Moroz O.V., Lohosha R.V., Pidvalna O.H. Description of a market equivalence model on example of the Ukrainian vegetable market

The purpose of the article is to generalize and formalize a model of the market exchange equivalence on the vegetable market in Ukraine.

Research methods. In the research process has been used the methodology for analysing the market situation using criterion and indicators of market exchange equivalence, and an appropriate methodology for calculation of these indicators has been proposed. There have been used general scientific methods of research, in particular: the dialectical method for process's cognition and phenomena; the monographic method for analysis of the evolution of scientific views of Ukrainian and foreign scientists on the problems of the market exchange development in agriculture; the empirical method for a complex assessment of the current state of the vegetable market in Ukraine; the comparative analysis for defining the problems and objectives of the market exchange equivalence in the EU members and in Ukraine; the abstract and logical method.

Research results. In the research process of the market exchange equivalence in the Ukrainian vegetable market and on examples of the relevant markets of some other countries, it has been proved that the national market is in a marginal state, which is expressed both by significantly lower prices for vegetable products and purchasing power of the population. Thus, a standard model of the most effectively functioning markets as well as the causes of the national dysfunctions have been substantiated.

Elements of scientific novelty. The theoretical provisions of the general market theory in aspect of market exchange equivalence have been further developed. The authors' position was based on quantitative and relative indicators of the market exchange equivalence (ratio of prices for related products, purchasing power of population of a particular country), which made it possible to assess an efficiency&perfection of markets of the same products in various economic systems. This approach allows us to assess both a state of certain markets and hierarchy of sectoral markets of the world economic system by a criterion of their functioning effectiveness.

Practical significance. The proposed approach will make it possible to provide more reliable information on a state of certain markets, which would a basis for a development of correct management measures and making decisions of some other content (for example, investment) concerning a certain market. Beneficiaries of such information can be representatives of regulatory authorities as well as market participants, which are receptive to a certain market. *Tabl.: 5. Figs.: 1. Refs.: 24.*

Keywords: equivalence; exchange; market; vegetable products; market perfection; market efficiency.

Moroz Oleh Vasylovych - doctor of economic sciences, professor, head of the department of management, marketing, and economics, Vinnytsia National Technical University (95, Khmelnytske sh. Vinnytsia)

E-mail: Ovmoroz@ukr.net

Lohosha Roman Vasylovych - doctor of economic sciences, associate professor (docent), associate professor (docent) of the department of marketing and agrarian business, Vinnytsia National Agrarian University (3, Soniachna st., Vinnytsya)

E-mail: Lrv@vsau.vin.ua

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-6462-5083>

Pidvalna Oksana Hryhorivna - candidate of economic sciences, associate professor (docent), associate professor (docent) of the department of agrarian management, Vinnytsia National Agrarian University (3, Soniachna st., Vinnytsya)

E-mail: Np070101@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-8779-5867>

Мороз О.В., Логоша Р.В., Подвальная О.Г. Описание модели эквивалентности рыночного обмена на примере рынка овощной продукции Украины

Цель статьи - обобщить и формализовать модель эквивалентности рыночного обмена на рынке овощной продукции в Украине.

Методика исследования. В процессе исследования использованы методология анализа состояния рынка через критерий и показатели эквивалентности рыночного обмена, предложена соответствующая методика расчета указанных показателей. Кроме того, применены общенаучные методы исследования, такие как диалектические (познание процессов и явлений), монографический (анализ эволюции научных взглядов украинских и зарубежных ученых по проблемам развития рыночного обмена в сельском хозяйстве), эмпирический (относительно комплексной оценки современного состояния рынка овощной продукции в Украине), сравнительного анализа (определены проблемы и цели эквивалентности рыночного обмена в государствах-членах ЕС и в Украине), абстрактно-логический и др.

Результаты исследования. В процессе изучения вопросов эквивалентности рыночного обмена на рынке овощной продукции в Украине и на примере соответствующих рынков ряда других стран доказано, что национальный рынок находится в состоянии маргинального, что выражается как в значительно более низких ценах на овощную продукцию, так и покупательной способности населения. С этого обоснована эталонность наиболее эффективно функционирующих рынков, а также причины дисфункций национального рынка.

Элементы научной новизны. Получили дальнейшее развитие теоретические положения общей теории рынка в аспекте эквивалентности рыночного обмена, где в основу авторской позиции положены количественные и относительные показатели (соотношение цен на родственный товар, покупательная способность населения отдельной страны) эквивалентности рыночного обмена, что позволили оценить эффективность/совершенство рынков одной и той же продукции

различных экономических систем. Такой подход позволяет оценивать как состояние отдельных рынков, так и иерархичность отраслевых рынков мировой экономической системы по критерию эффективности их функционирования.

Практическая значимость. Предложенный подход имеет прикладное значение прежде всего с учетом возможности предоставлять более достоверную информацию о состоянии отдельных рынков, на основе чего возможна корректная разработка управленческих мер и принятия решений другого содержания (инвестиционного например) по данному рынку. Бенефициарами такой информации являются представители регулирующих органов, а также участники рыночных отношений, которые есть реципиентными к функционированию данного рынка. Табл.: 5. Илл.: 1. Библиогр.: 24.

Ключевые слова: эквивалентность; обмен; рынок; овощная продукция; совершенство рынка; эффективность рынка.

Мороз Олег Васильевич - доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой менеджмента, маркетинга и экономики, Винницкий национальный технический университет (г. Винница, Хмельницкое шоссе, 95)
E-mail: Ovmoroz@ukr.net

Логоша Роман Васильевич - доктор экономических наук, доцент, доцент кафедры маркетинга и аграрного бизнеса, Винницкий национальный аграрный университет (г. Винница, ул. Солнечная, 3)
E-mail: Lrv@vsau.vin.ua

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-6462-5083>

Подвальная Оксана Григорьевна - кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры аграрного менеджмента, Винницкий национальный аграрный университет (г. Винница, ул. Солнечная, 3)

E-mail: Np070101@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-8779-5867>

Стаття надійшла до редакції 11.10.2018 р.

Фахове рецензування: 22.10.2018 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Мороз О. В., Логоша Р. В., Підвальна О. Г. Опис моделі еквівалентності ринкового обміну на прикладі ринку овочевої продукції України. *Економіка АПК*. 2018. № 10. С. 15 – 25.

* * *

Новини АПК

За 8 місяців 2018 року український агроекспорт збільшився на 65,6 млн доларів

За січень-серпень 2018 року зовнішньоторговельний обіг продукції агропромислового комплексу досяг \$15 млрд, з яких експорт продукції аграрного сектору становить \$11,5 млрд, або 37,3% від загального експорту України. Про це розповіла заступник Міністра аграрної політики та продовольства України з питань євроінтеграції Ольга Трофімцева.

«Український агроекспорт зріс на \$65,6 млн, порівнюючи з аналогічним періодом 2017 року, та становить \$11,5 млрд. Зростання показників відбулося, в основному, за рахунок таких товарних позицій, як: насіння ріпаку, пшениця, м'ясо та субпродукти домашньої птиці, яйця, горіхи, вершкове масло, шоколад та інші товари», - повідомила Ольга Трофімцева.

За її словами, в трійці лідерів експорту українських аграрних та харчових товарів залишаються зернові культури, а це 36,6% від загального аграрного експорту, олії - 25,1%, та насіння олійних культур - 9,4%. Ключовими покупцями в регіональній структурі експорту є країни Азії - з часткою 43,6%, Європейського Союзу - 31,4% та Африки - 13,3%.

За вказаний період експорт сільськогосподарської продукції до країн Азії збільшився на \$259,1 млн та склав \$5,04 млрд порівняно з відповідним періодом 2017 року.

«Важливо відмітити, що перше місце серед ключових країн-імпортерів нашої продукції займає Індія, на ринок якої було поставлено українських харчових продуктів на суму \$1,3 млрд. Друге місце посів Китай - \$698,8 млн, третє - Єгипет на суму \$685,5 млн», - відмітила Ольга Трофімцева та додала, що також в п'ятірку найбільших імпортерів української продукції входять Нідерланди - \$671,9 млн та Іспанія - \$551,3 млн.

Прес-служба Мінагрополітики